

Antti Eskola

* 20.8.1934 † 6.9.2018

ANTTI ESKOLA nimitettiin Tampereen yliopiston ensimmäiseksi sosiaalipsykologian professoriksi vuonna 1965. Tämä tapahtui vain kolme vuotta sen jälkeen, kun maamme ensimmäinen sosiaalipsykologian oppituoli oli perustettu Helsingin yliopistoon. Hänen aktiiviuransa sosiaalipsykologian professorina ja emerituksena kattaa siten lähes koko suomalaisen sosiaalipsykologian historian.

Ennen nimittämistään sosiaalipsykologian professuuriin Tampereella Eskola toimi vuoden Turussa sosiologian professorina sekä Sosiologia-lehden ensimmäisenä päätoimittajana. Eskolaa pidetäänkin Erik Allardtin ohella myös suomalaisen sodanjälkeisen sosiologian keskeisenä vaikuttajana ja tärkeänä yhteiskuntatieteiden metodologian kehittäjänä. Hänen 1960-luvulla kirjoittamansa oppikirjat *Sosiologian tutkimusmenetelmät I ja II* ovat kuluneet monien opiskelijasukupolvien käsissä.

Antti Eskolan tieteellinen ura alkoi siis sosiologina, mutta väitöstudiumin otsikko *Social Influence and Power in Two-Person Groups* (1961) kertoo hänen suuntautumisestaan jo varhain sosiaalipsykologisiin ydinkysymyksiin. Sekä sosiologian että sosiaalipsykologian oppiaineiden pääsykoekirjana vuosia käytetty teos *Sosiaalipsykologia* ilmestyi 1971. *Sosiaalipsykologia* oli ensimmäinen suomalainen alan oppikirja ja sillä oli myös kansainvälistä merkitystä, se käännettiin viidelle kielelle ja Suomessa siitä otettiin peräti 10 painosta.

Eskolan merkitys suomalaisen sosiaalipsykologian suunnannäyttäjänä on aivan keskeinen. Teoksissaan ja opetuksessaan hän loi näkemystä ihmisestä muuttuvan sosiaalisen ja yhteiskunnallisen todellisuuden osana ja sen tuottajana. Eskola kytki teksteissään arkisen vuorovaikutuksen laajaan yhteiskunnalliseen kehyykseen ja osoitti samalla arjen vuorovaikutuksen suuren relevanssin sosiaalipsykologiselle tutkimukselle. Eskolan laaja lukeneisuus yhdistyneenä hänen monipuoliseen tuoteliaisuuteensa auttoivat hänen oppilaitaan luomaan näkemystä sosiaalipsykologiasta tieteenä, jonka ominta aluetta on yksilötasoa ja sosiaalisten järjestelmien tasoa yhdistävä analyysi. Nykyistä tieteiden välisten raja-aitojen ylittävää ihannetta ennakoi ajatus, ettei sosiaalipsykologia voi nojautua yksinomaan sen omassa piirissä tehtyyn tutkimukseen, vaan sen tulee hakea ymmärryksen aineksia kaukaakin ulkopuoleltaan. Tärkeä tieteellinen perintö on myös teorian merkityksen koros-

taminen. Pelkkä empiirinen kuvailu, ta-
pahtuipa se numeroiden tai haastattelusi-
taattien avulla, ei riitä, sen lisäksi sosiaa-
lisen todellisuuden jäsentäminen vaatii ar-
kiajattelun ylittävää abstraktia ajattelua.

Läpi vuosikymmenten Eskola säilytti
asemansa yhteiskuntatieteilijänä, joka ot-
taa toisinaan kärkevästikin kantaa maail-
man menoon ja kantaa huolta yhteiskun-
nallisista ilmiöistä niin Suomessa kuin ko-
ko maailmassa. Eskola julkaisi maailman-
laajuisen opiskelija- ja lukeneistoliikkeen
hulluina vuosina kolme mielipidekirjaa.
Ne ilmestyivät vuosina 1968, 1969 ja
1972, ja olivat aikajärjestyksessä nimil-
tään *Suomi sulo Pohjola*, *Vasen laita lavea*
ja *Yhteisiä asioita*. Niissä hän kulki poliit-
tisesti vasemmalle, kuten tuolloisessa
uusvasemmistolaisessa liikkeessä yleensä
kin tapahtui, Suomessa ja muualla. Tästä
huolimatta teoreettinen paneutuminen
marxilaisuuteen ei johtanut puoluepoliit-
tiseen sitoutumiseen.

Suomalaisen Tiedeakatemian jäseneksi
professori Eskola kutsuttiin vuonna 1983.

Antti Eskola viihtyi parhaiten valtavir-
ran sivussa, kritisoidessaan sitä. Yksi hän-
nelle tärkeä valtavirran ulkopuolinen sosi-
aalipsykologian alue oli rauhantutkimus ja
poliittinen psykologia. Hän oli Kansainvä-
lisen Poliittisen Psykologian Seuran (*Inter-
national Society of Political Psychology*)
perustajajäsen ja hallituksen jäsen. Suo-
messa järjestettiin hänen kättilöimänään
parikin aiheeseen liittyvää kokousta 90-lu-
vun taitteessa. Eskolan tieteellistä ja yh-
teiskunnallista näkemystä havainnollistaa
lainaus hänen puheestaan *European*
Psychologists for Peace -kongressissa
(1987, 95): "Whether or not we want to in-
fluence people's way of life through peace
education is also worth thinking about.
(...) My own personal view is clear: I feel

that my own life is important only when I
can meet other people (...) and use all my
powers to influence things that concern us
all." Eskolan näkemys oli, että tietoa ei pi-
dä tuottaa pelkästään tiedeyhteisölle,
asiantuntijoille, päätöksentekijöille tai
konsulteille vaan myös niille ihmisille, joi-
ta tieto koskee.

Eskola siirtyi myöhemmin kirjoitta-
maan keskustelevia, tutkimustietoa poli-
ittisiin ja yhteiskunnallisiin näkemyk-
siin yhdistäviä teoksia, kuten *Sotapäivä-
kirja* (1991) ja *Työpäiväkirja* (1992). Näi-
tä seurasi 1990-luvun lopussa ja 2000-lu-
vulla henkilökohtaisempia, uskontoa ja
elämänkulkua pohdiskelevia teoksia, ku-
ten *Uskon tunnustelua* (1999), *Yksinker-
tainen usko* (2006), *Mikä henki meitä kan-
taa* (2009) ja *Vanhuus* (2016). Uskontoa
koskevissa kirjoissa Eskola näyttäytyy
konstaleemattomalla tavalla uskovana,
kirkkoon tiettyä etäisyyttä pitävänä kris-
tittynä. *Vanhuus*-kirja on hyvä esimerkki
Eskolan tunnetusta taidosta kirjoittaa tie-
teellisesti kiinnostavista aiheista yleis-
juisesti. Se käsittelee useita kaikkein ajan-
kohtaisimpia vanhenemistutkimuksen tee-
moja, kuten elinpiirin uudelleenmuotou-
tuminen ja sosiaalisten suhteiden merki-
tysten muuttuminen tulevaisuuden
perspektiivin lyhetessä.

Koko uransa ja elämänsä ajan Antti Es-
kola kirjoitti selväsanaisesti ja elävästi ih-
misiä laajasti kiinnostavista aiheista. Es-
kolan kollegat ja opiskelijat kertovat hän-
nen puheidensa tarttuvuudesta ja kirjallisten
tuotostensa taidokkuudesta sekä ky-
vystään tehdä monimutkaisia asioita ym-
märrettäviksi. Jo *Sosiologian tutkimusme-
netelmien* I-osan esipuheessa Eskola sa-
noo: "Tämä teos on yritetty kirjoittaa si-
ten, että kuka tahansa nykyaikaisesta yh-
teiskuntatutkimuksesta – tai yleensä tie-

don hankinnan ja päätöksenteon säännöistä – kiinnostunut asianharrastaja voisi saada siitä hyötyä.” Samaa eetosta hän toteutti muissakin kirjallisissa tuotoksissaan. Alkoholipolitiikka-lehteen aikoinaan arvostelun kirjoittanut Risto Jaakkola luonnehti kirjaa *Vuorovaikutus, muutos, merkitys* (1982) seuraavasti: ”Teos on niin helppo lukea, että sen kirjoittamisen on täytynyt olla vaikeaa.” Olipa kyse sitten artikkelista, esseestä tai kirjasta, Eskolan

tekstin rakenne on aina tarkkaan harkittu, niin että siinä on helppo suunnistaa. Lauheet ovat kauniita, hiottuja. Eskolan selkeä ja lennokka kirjoitustyyli on tavoittanut ja tavoittaa epäilemättä edelleen yhä uusia yhteiskunnallisesta sosiaalipsykologiasta kiinnostuneita lukijoita.

Emeritusprofessori Eskola jatkoi aktiivista kirjoitustoimintaansa loppuun saakka: tammikuussa 2019 ilmestyy postuumisti teos *Vanhanakin voi ajatella*.

Johanna Ruusuvuori

Kuva:

Touko Hujanen / Tampereen yliopisto

Kirjoituksen lähteenä on käytetty seuraavien, Tampereen yliopistossa 2.11.2018 järjestetyn Antti Eskolan muistoseminaarin puhujien esitelmiä: sosiologian emeritusprofessori Risto Alapuro (HY), akatemiaprofessori Pertti Alasuutari (TaY), sosiaalipsykologian emeritusprofessori Klaus Helkama (HY), sosiaalipsykologian professori Vilma Hänninen (UEF), gerontologian professori Marja Jylhä (TaY), sosiaalipsykologian emeritaprofessori Anja-Riitta Lahikainen (TaY), akatemiaprofessori Anssi Peräkylä (HY), tutkimusjohtaja Oili-Helena Ylijoki (TaY).